

سبک‌شناسی کاربرد زبان عربی در وقف‌نامه‌های فارسی عصر قاجار (مطالعه موردی در وقف‌نامه های حاج آقا محسن اراکی (عراقی))

دکتر احمد امیدوار^۱

استادیار دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم - دانشکده علوم قرآنی خمین

خلاصه

هدف از این پژوهش بررسی سبک کاربرد زبان عربی در وقف‌نامه‌های فارسی عصر قاجار است. از این روی وقف‌نامه‌های یکی از مهمترین واقفان این عصر به نام حاج آقا محسن اراکی انتخاب گردید. با بررسی وقف‌نامه وی مشخص شد که زبان عربی به سه شکل در آنها به کار رفته است که عبارتند از: ۱- آیات قرآن کریم و احادیث معصومین (ع) ۲- جملات عربی ۳- کلمات و تراکیب عربی. آیات و احادیث غالباً در تحمیدیه وقف‌نامه به شیوه بینامتنیت مضمون و متوازی به کار رفته است و جملات و کلمات عربی در سراسر وقف‌نامه مشهود است. از ویژگی‌های بارز وقف‌نامه بسامد بالای کاربرد زبان عربی در آن است که ریشه آن را باید در ۱- حوزه مطالعات نویسنده آن ۲- سطح درک و فهم مخاطبان ۳- عامل زمان (سبک نویسندگی دوران قاجار) ۴- موضوع خود وقف‌نامه، جستجو کرد. نگارنده وقف‌نامه تلاش نموده است با استفاده از زبان عربی کلام خویش را به شیوه سجع و جناس آهنگین ساخته و با اضافات تشبیهی و استعاری بر سطح خیال آن بیفزاید تا عملی خیر خواهانه را به شیوه‌ای هنری انجام دهد.

کلیدواژه: وقف‌نامه، حاج آقا محسن اراکی، بینامتنیت، زبان عربی، آیات قرآن و احادیث معصومین (ع).

۱. مقدمه

وقف سنتی کهن است که حتی در ایران باستان نیز ریشه دارد. به عنوان نمونه در زبان پهلوی واژه‌های (اشوداد)، (اهلوداد) و (روانیگان) کم و بیش معنای وقف و امور خیریه دارند.

در اواخر دوره ساسانیان نیز به منظور رستگاری بنیادهایی نیکوکاری در ایران تأسیس شد که پول آن صرف تنگدستان و احداث تأسیسات عام‌المنفعه می‌شد [۱].

پس از ورود اسلام به ایران این سنت خیرخواهانه رواج بسیاری پیدا کرد. برای این امور خیریه غالباً قراردادهایی نوشته می‌شود که وقف‌نامه نام دارد. وقف‌نامه‌ها سرشار از نکات و فوائد تاریخی است به عنوان نمونه در حوزه تاریخ می‌توان از به کمک آنها زمان وقوع سیل، مرض، وبا و ... را استخراج کرد چرا که این بلاها سبب اصلی ایجاد تفکر وقف در اندیشه واقف بوده است تا کار خیری انجام دهد. همچنین می‌توان با بررسی امضاءها، مهرها و تحشیه‌های وقف‌نامه‌ها شخصیت‌ها و عالمان دینی را بازشناسی کرد.

خط وقف‌نامه‌ها خود منبع دیگری برای زیباشناسی خطوط دوره نگارش آنها است. تحمیدیه وقف‌نامه‌ها نیز مجالی برای هنر نمایی نثر ادبی است. البته نمی‌توان همه وقف‌نامه‌ها را در زمره آثار ادبی برشمرد ولی این گفته بدین معنا نیست که آنها از هرگونه هنر و زیبایی ادبی خالی هستند.

^۱ - استان مرکزی - خمین - ابتدای جاده الیگودرز - دانشکده علوم قرآنی خمین - شماره تماس : ۰۹۱۸۹۶۰۷۶۷۴

ایمیل : ahmad60omidvar@gmail.com